

Η Ιστορία, ο μύθος

Νίκος Μπακόλας: «Η κεφαλή». Πεζογράφημα, Εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1994, σελ. 117.

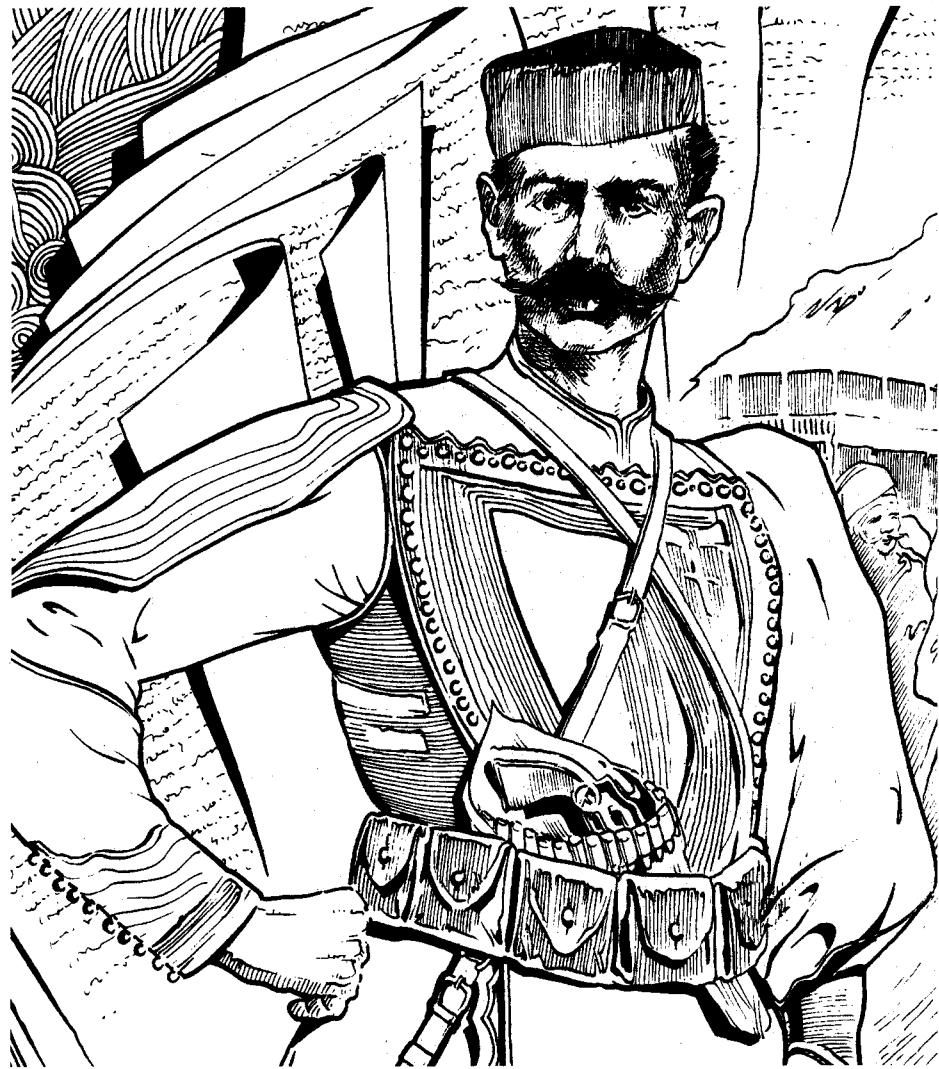
Η «Κεφαλή», το νέο βιβλίο του συγγραφέα Νίκου Μπακόλα, το ένατο της παραγωγής του, είναι μια «ιστορία τάφων και ταφών», όπου η ιστορική ύλη και η μυθοποίηση, η ζωή και η διά της λογοτεχνίας μεταγενέστερη αναπάρστασή της συνδέονται αδιάσπαστα, συγχέονται και τείνουν να διαμορφώσουν από κοινού ένα νέο πλάσμα, κενταυρικής, θα έλεγα, ειδής, που διεκδικεί τον δικό του ιδιαίτερο λόγο, τη δική του φυσικότητα. Η συναρμογή μύθου και πραγματικότητας αποτελεί σταθερό στόχο του Μπακόλα, αν θυμηθούμε τη

Του ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

λυσιτελή χρήση που επιφύλαξε στο μύθο των Ατρείδων για να αναφερθεί σε σύγχρονα δράματα, στο βιβλίο «Ο κήπος των πριγκίπων» (1966) αλλά και το ότι προς ανάλογη κατεύθυνση κινήθηκε, επιτυχώς, και η βραβευμένη «Μεγάλη πλατεία» του (1977).

Πυρηνικό θέμα του πεζογραφήματος είναι ο θάνατος του Παύλου Μελά και οι ταφές του λειψάνου του, όπως καταγράφονται από μια «χειρόγραφη μαρτυρία» του 1910, η οποία, καθώς δηλώνεται, είχε μείνει κι αυτή ενταφιασμένη επί σειρά δεκαετιών. Ο Παύλος Μελάς, που εισχώρησε στη Μακεδονία, για πρώτη φορά, αρχές του 1904, υπό το πρόσχημα του ζωεμπόρου και με το ψευδώνυμο Πέτρος Δέδες, και επανήλθε τον Αύγουστο, σαν καπετάν Μίκης Ζέζας πια και επικεφαλής αποσπάσματος εθελοντών, σκοτώθηκε στις 13.10.1904 στη Σιάτιστα από τους Τούρκους που τον είχαν κυκλώσει· κι έγραψε, την ίδια χρονιά, ο Παλαμάς: «Σε κλαίει λαός. Πάντα χλωρό να σιέται το χορτάρι / στον τόπο που σε πλάγιασε το βόλι, ω παλικάρη!...» Οι συμμαχητές του απέκοψαν την κεφαλή του και την έθαψαν στο παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής στο Πισοδέρι. Το σώμα του ετάφη στην Καστοριά. Στο πρώτο μέρος της «Κεφαλής», ο μυθιστορηματικός συγγραφέας εκθέτει την «ιστορία του Χειρογράφου». Αυτός, λοιπόν, ο «συγγραφέας», ένα πλάσμα της φαντασίας του Νίκου Μπακόλα, έχει την παράδοξη μοίρα να επισκέπτεται την 26η Ιουλίου του 1927 (την ημέρα αυτή γεννήθηκε ο Νίκος Μπακόλας) τον Χριστόφορο και τη Δέσποινα Μπ. (Χριστόφορος λεγόταν ο πατέρας του Μπακόλα, και Δέσποινα η μητέρα του), που του αναφέρουν ότι κατέχουν ένα παλιό χειρόγραφο. Δεν είναι αυτές όμως οι μόνες συμπτώσεις: ο πλασματικός Χριστόφορος Μπ. κατάγεται από την Ήπειρο, όπως και ο πατέρας του Μπακόλα, η δε σύζυγός του Δεσποινα από

Ο θάνατος του Παύλου Μελά στο πεζογράφημα «Η κεφαλή»

νησί του Αιγαίου, όπως ακριβώς και η (Μυτιληνιά) μητέρα του Μπακόλα. Αλλά και ο Βορειοηπειρώτης Μακεδονομάχος-απομνημονευματογράφος είναι συγγενής του Χριστόφορου Μπ.

Ο Νίκος Μπακόλας μετλήθε από νωρίς, και με αποτελέσματα που κρίθηκαν σημαντικά, τις τεχνικές της νεοτερικής πεζογραφίας. Εν προκειμένω, ωστόσο, δεν πείστηκα απολύτως ότι οι σχεδιασμοί του ευνοούνται από το φόρτο των συμπτώσεων και την υπερβολική (μεταμυθιστορηματικής εμπνεύσεως) σύγχυση ανάμεσα στα εξωκειμενικά δεδομένα και στα κειμενικά αιτήματα. Οφείλω πάντως να υπενθυμίσω ότι ετούτη δεν είναι η πρώτη φορά που ο Θεσσαλονικιός λογοτέχνης αυτοβιογρα-

φείται μέσα στα πεζογραφήματά του ή δοκιμάζει να εικονίσει το γενεαλογικό του δέντρο. Κι αν στον «Κήπο των πριγκίπων» τα στοιχεία που αφορούν την προσωπική του βιογραφία και τη διαδρομή της οικογένειάς του λέγονται με χαμηλή φωνή, η «Μυθολογία» (1977) φτάνει να αποτελεί την «οικογενειακή σάγα» του συγγραφέα, κατά το χαρακτηρισμό του Αλέξανδρου Κοτζιά. Και με την «Κεφαλή», λοιπόν, ο Νίκος Μπακόλας συνεχίζει το εγχείρημα να διαμορφώσει μια εθνικής αναφοράς μυθολογία, που να υποστηρίζεται (και ενίοτε να επικαλύπτεται) από τη λογοτεχνημένη οικογενειακή του ιστορία. Το λογοτεχνικό βάρος στην «Κεφαλή» πέφτει στην εγκλωβισμένη «μαρτυρία», την πρωτοπρόσωπη αφήγηση

ς και η ιδεολογία

φραγή», του βραβευμένου συγγραφέα Νίκου Μπακόλα

Εικονογράφηση του Ζαφείρη Ιωσηφίδη

ενός παλικαριού του Μελά, του Κωνσταντίνου (και αυτός, όπως ο Μελάς, υπάρχει με τρία ονόματα: Κωνσταντίνος-Ντίνος-Κωνσταντούλας), που λαβαίνει την εντολή να φέρει σε χέρια Ελλήνων το «άγιο λείψανο» του Μελά. «Απελπισμένα του παίρνει το νεκρό κεφάλι» και κινάει «να επιστρέψει στον καπετάνιο που του ανέθεσε την αποστολή. Με σφριγηλό λόγο, που το λαϊκότροπο (και ευτυχώς όχι μακρυγιαννίζον) ύφος του ξανοίγεται αρκετές φορές, κερδοφόρα μάλιστα, σε λόγιες παρεκβάσεις (κληρονομιά της μαθητείας του παλικαριού σ' έναν παπά), ιστορεί την περιπέτειά του, την καταδίωξή του, τις συναντήσεις του μ' έναν ιερομόναχο, τρεις αντάρτες και τρεις γυναίκες, που όλοι τους του λένε πως ει-

δαν άλλον έναν σαν κι αυτόν, που κρατούσε κι εκείνος δισάκι. Πλάσματα της φαντασίας του και οι αντάρτες, και οι γυναίκες, και ο «άλλος-όμοιος»; Μπορεί. Στα λογοτεχνικά δημιουργήματα συμβαίνει να σώζεται ο διωκόμενος, εξερχόμενος από τον παρόντα κόσμο, μεταβαίνοντας σ' έναν κόσμο παράλληλο, υλικότατο δημιούργημα της υπερβολικής του συγκίνησης, η οποία του τεντώνει ως τα άκρα όλες του τις αισθήσεις. Αυτό που στο βιβλίο παρουσιάζεται σαν αλλοτινό ντοκουμέντο, υπό τον δίσημο -καθότι κεφαλαιογράμματο- τίτλο «ΜΑΡΤΥΡΙΑ», δεν είναι παρά σημερινό κείμενο, γραμμένο επίσης από τον Θεσσαλονικίο συγγραφέα. Ο Νίκος Μπακόλας, λοιπόν, οργανώνει τούτο το πεζογράφημά του εκ-

μεταλλευόμενος ένα συχνόχρηστο τέχνασμα -την αργοπορημένη ανεύρεση μιας γραπτής μαρτυρίας- αποβλέποντας στο κέρδος της υποβλητικότητας και της αληθοφάνειας, της αυθεντικότητας ακόμη, το ίδιο κέρδος που είχαν κατά νουν οι πολλοί συγγραφείς, Έλληνες και ξένοι, που προσέφυγαν κατά καιρούς στο ίδιο στρατήγημα. Και πιθανόν, επειδή υποψιάζεται ότι το τέχνασμα αυτό έχει τριφτεί υπερβολικά πλέον, κι έχει αγγίξει τα όριά του, δοκιμάζει να το ενισχύσει, να το επανανομιμοποιήσει, αφ' ενός με την εκτενή διεκτραγωδία των περιστατικών που έφεραν το κείμενο στα χέρια του, αφ' ετέρου με τις ιστορικο-φιλολογικές σκέψεις που εκθέτει στο τρίτο μέρος του βιβλίου («Επιλεγόμενα - Αντιλεγόμενα - Αμφιλεγόμενα», ο τίτλος του).

Πιστεύω ωστόσο ότι οι παρεχόμενες πληροφορίες, οι οποίες, ακολουθώντας το σχετικό δοκιμιογραφικό τυπικό, φτάνουν να αφορούν ακόμη και ελάχιστης λογοτεχνικής σημασίας παραμέτρους, όπως το μέγεθος των σελίδων της μαρτυρίας, δεν εφοδιάζουν το ανευρεθέν χειρόγραφο με αυθεντικότητα αλλά απειλούν να μειώσουν και να νοθεύσουν την αναγνωστική συγκίνηση που θα μπορούσε να προκαλέσει μόνο του ή να κατευθύνουν την ανάγνωση προς τις περιοχές που επιθυμεί αυτός που «βρήκε» (εφηύρε μάλλον) το «ντοκουμέντο». Θέλω να πω τα εξής: Πρώτον, ότι με τις ιδεολογικές και άλλες αναγωγές στις οποίες προβαίνει ο μυθιστορηματικός συγγραφέας, και τελικά ο Μπακόλας, με την εισαγωγικά παρεχόμενη ερμηνεία του «ευρήματος», ο αναγνώστης ενδέχεται να διαβάσει το «ντοκουμέντο» υπό το προσφερόμενο πρίσμα της ιδεολογίας και να παραβλέψει τη φυσικότητα με την οποία το ίδιο αφομοιώνει τις σκέψεις του πολεμιστή-περιστασιακού απομνημονευματογράφου: διαφορετικά προσλαμβάνει κανείς τις αναφορές του Κωνσταντίνου στο παράδειχο του Ζήνωνος και στον ωκύποδα Αχιλλέα, και διαφορετικά, εισπράττει την προληπτική ερμηνεία αυτής της αναφοράς από τον συγγραφέα, ερμηνεία που συμπυκνώνεται στις λέξεις «προς δόξαν του αειθαλούς ελληνισμού» (σελ. 53).

Και δεύτερον, το φαινομενικό ντοκουμέντο κινδυνεύει να παραγνωριστεί, έτσι όπως εγκλωβίζεται ανάμεσα στα δύο ψυχρά κομμάτια που μας ανακινώνουν την ανεύρεσή του ή την ερμηνεύουν, παρότι διαθέτει δραματικότητα, συναρπαστικό αφηγηματικό ρυθμό, αποτελεσματικές εναλλαγές τόνου και προπαντός εκείνη την «ποιητική αίσθηση του φυσικού κόσμου» που είχε επισημάνει ο Στρατής Τσίρκας το 1966 για τα γραπτά του Μπακόλα. Φοβάμαι δηλαδή μήπως σ' αυτό το θερμό χρονικό συμβεί ό,τι και στο κάρβουνο, που δεν μπορεί να φέγγει για πολύ όταν το κρατάμε με τη λαβίδα στο κενό.